

Bibliothek der
Technischen Hochschule
Braunschweig

Ab
253

UB Braunschweig

84

10169-813-3

Gen. 3

46-25

COMMENTATIONUM
IN
JOBUM FASCICULUS PRIMUS.

SCRIPSIT
ET PRAEMISSIS DE COLLEGII CAROLINI

INDOLE ATQUE RATIONE
OBSERVATIONIBUS

SCHOLARUM HIBERNARUM EXITUM RITE CELEBRATURUS

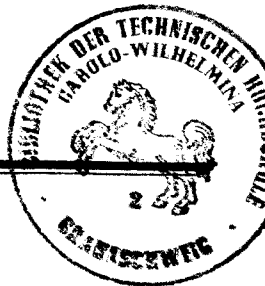
EDIDIT

DR. VICTOR FREDERICUS ORTHOBIUS PETRI,
LINGUARUM ANTIQUARUM PROFESSOR PUBLICUS ORDINARIUS, COLLEGII
MODERATORIBUS ADSRIPTUS.

66.845

BRUNSVIGAE. MDCCCXXXIII.

TYPIS ORPHANATROPHEI DUCALIS.

Als Dubl. ausgeschieden, 56 Pt. Bibl. Br.

P R A E F A T I O.

„*Occidit miscros crambe repetita magistros!*“ Quam elegantissimi et ridendo verum dicere paratissimi ingenii, Juvenalis inquam, facetam, si qua alia, lepidamque vocem si quis eorum, qui Collegii Carolini praeceptorum numero adscripti dulci Heliconiadum sodalitate fruuntur, ad se pertinere putet, quum res discipulis nostris tradendae maximam saltem partem altioris indaginis et ex eo genere sint, quod gnaviter tractatum ad proficandos ipsius doctrinae faciat fines, eum sane parum recte existimare artibusque, quas profitetur, ultro obtrectare crediderim. Quo quis enim docendo ipse discit atque copiosius accuratiusque explorando proficit, illud nemo facile iis, qui in eo versentur, taedium satietatemque asserre dixerit. Mihi saltem tantum abest ut in quibus enarrandis illustrandisque elaboro, ea tamquam bis cocta olera sordere videantur, ut semper aliquid reliquum fiat, quod inconcessae dapis instar molestam moretur famem et vetita quasi lymphagesticentia ludat labia. At aliunde quiddam oboritur, quod me morosi illius senis Aquinatis querimoniae succinere cogat. Quamvis enim nihil molestius aut ab ea, in qua unice uberioris perfectionisque incrementi semina latent, propriae egestatis atque penuriae conscientia, candidissimi ejusque ingenii splendidissimo ornamento, magis alienum sit, quam qua laude quis valeat quibusque virtutibus fretus aliorum hominum suffragia captet, prae se ferre, eodem, quo nuper delati fuimus, tamen redire et inviti, antequam demandata nobis ea, quibus utcumque expositis rei literariae consulturi videmur, in medium conferendi provincia fungimur, de nobis institutisque nostris paululum disserere cogimur. Iniquo sane fato accidit, ut nobis, quibus eorum, penes quos ea tempestate reipublicae nostrae tuendae auctoritas erat, benignitate contigit, ut in moderando summo patriae instituto literario interesse liceret,

pro aris focusque, quod ajunt, decertandum atque a splendido majorum de publica salute optime meritorum monumento foedissima ruina, a Musarum indigetum, ut praefiscini dicam, capitibus atque fortunis ultima perniciēs propulsanda esset. Verum eo, quo vehementior aura pellit, interdum vela dare nautam cursumque, quem sua sponte nunquam instituisset, tenere necesse est. Igitur nobis quoque, si de integro, quod satis superque forsitan tritum jam et ad nauseam usque exagitatū esse videatur, quaestioni subijcere in animum induximus, apud candidos nulloque partium studio captos veniam fore arbitros confidimus. In omnibus enim controversiis, de qualicunque re dubia et ambigua subortis publicaue disquisitione ventilandis multum interest, utrum is qui ab altero proposita suae argumentationis tormentis impugnat, et cur secus sibi sentiendum sit suo jure profitetur, probis validisque an imbecillis et primo quoque ictu sponte dissilientibus utatur telis, aut, in quo summum discrimen vertitur, ira, invidia, simultate percitus maligne criminando et turpiter conviciando rem gerat, an disputationis suae indole universoque colore solam ipsius veri investigationem sibi cordi nec cum adversario sed cum argumento, de quo aliter statuendum esse arbitretur, negotium esse fidem faciat. Quam ob rem ut, qui pravae causae aut subdolis astutiae vafritiei lenociniis ementitam subtilioris intelligentiae speciem induere aut procaci illiberalique loquentia deficientem veritatem contumeliarum acerbitatibus compensante velificari conantur, eos silentio transmittere quam verbis refutare satius est, ita, si quis et eruditione judicii acumine spectabilis et humanitate commodaue erga eum cum quo dissentit, voluntate insignis in certaminis arenam descendit, honestas bene cupientis bonoque instrumento praediti adversarii molitiones taciturnitate premere atque obliterare velle, et parum tutum et insolentiae potius alterius merita despicientis quam verecundiae est debitum ei honorem cupide tribuere paratae. Quae quum ita sint, in justam nos incursuros esse reprehensionem existimamus, si ad ea, quae vir clarissimus, Gymnasii, quod in urbe nostra floret, superioris praefectus, Krügerus, non tecto tenuis et pariete, sed animo atque pectore nobis vicinus, non solum sortis necessitudine studiorumque similitudine sed mutuae caritatis atque amicitiae vinculo conjunctissimus, ante annum pro-

grammate suo scholastico publicae discipulorum explorationi praemisso contra disputationem nostram, qua vernacule scripta adversus Collegium Carolinum ejusque institutiones satis inconsiderate sparsas criminationes ea, qua commissi certaminis natura uti jubebat, ratione retundere conati sumus, urbana comitate pariter et elegantiori judicio, doctrinae copia sagacique rerum perquisitione munito proposuit, nihil prorsus rescribere nec, quemadmodum de iis, quae nobis objecit, existimemus, ingenue profiteri sustineremus. Principio quidem id mihi asseverare liceat, nihil longius ut ab animo meo atque voluntate, quam mihi erga Gymnasii superioris instituta atque praeceptores esse constat, ita ab illius scriptiunculae, quam urgente necessitate in vulgus edidi, proposito fuisse remotum, quam pravum ineptumque scholae de patria nostra tam insigniter merita luminibus officiendi praeclarisque ejus laudibus obtrectandi studium. Quum enim illud mihi opprobrio verterit vir humanissimus, quod in vindicanda a secus sentientium dubitationibus Collegii Carolini utilitate de Anglo-Britannorum ex scholarum suarum pistrinis atque ergastulis manumissae juventutis satis turbulenta subinde ferocia atque de rusticorum Moscoviticorum parvulis ex calidis balneis in medias nives et e glacie in thermas suas ultro citroque volutari solitis locutus sum, in hisce joculariter modo orationi meae intextis nec vero dedita opera ad rem, de qua disserebatur, significandam excogitatis, quasi quosdam aculeos deprehendisse videtur, in florentem faustissimis auspiciis scholam jactatos. Ejusmodi quid vero longissime abesse, si quis sermonis mei nexum totiusque opusculi illius descriptionem accuratius attenderit, facili negotio sibi persuasurum esse opinor. Quo loco enim illis irrisoriae potius quam ratione et via procedentis commentationis stricturis, quibus libellum vulgi manibus terendum, ne forte in hominum animis audacula diversae nobis factionis speciosaque facundia quam inermis nudaque nostra veritas validior esset, tamquam flosculis ad eliciendam adensationem compositis distinguere conabar, indulsi, eo nequaquam mihi cum Gymnasio nostro superiore negotium, sed cum eo opinionis errore conflictus erat, quo nonnulli odio suo adversus omnia instituta literaria, inter academias scholasque inferiores collocata concepto quasi quendam subactioris judicii titulum praetexere solent. Illud nimirum, quod non ita pridem vir

quidam, quem doctrina moribusque spectatissimum, nisi a supervacanea litigatione temperandum esset, honoris caussa nominarem, in epistola ad amicum data, cujus inspiciendae mihi copia facta, serio contenderat, subito e scholae septis exuta legum severitate in mediam academiae libertatem plenamque illam, quam nemini rationem reddere oporteat, licentiam transsilire quam paullatim et pedetentim ad solutioris arbitrii usum eniti satius esse, adeo mihi ab omni rerum humanarum terrestriumque, in quibus nusquam lacunae hiant, sed omnia tenui oculosque fallente transitione et commissura temperantur, abhorreere videbatur, ut subridendo quam argumentando tale quid rectius refelli judicarem. Eum enim, qui in tuenda sententia sua ad nimia prolabatur, nihil prorsus efficere et nugari potius quam ratiocinari, tritum est, nugae vero nugis refutandas esse ducor. Suo jure igitur illustrissimus gymnasii superioris praefectus ejusmodi comparationes ad scholae suae instituta non pertinere testatur nec me sane habet obloquentem, et bene profecto agitur cum discipulis, quibus ita felicibus esse contigit, ut dictatis ejus utantur, eam ipsam ob causam, quod laxiore habena eos ad altiora ducere sensimque disciplinae molestiam levare studeat. Ipse igitur dum a liberalitate suam alumnorum studia moderandi rationem commendat, nihil aliud quam transitionis illius per gradus faciendae opportunitatem atque adeo necessitatem profitetur. Atenim non omnia gymnasia tam cauta circumspectione reguntur, nec ea, quae in hodiernum gymnasiarchen cadit, gubernandi prudentia per omne aevum hereditatis jure in iis, qui (averruncant omen a dulcissimo capite, quotquot sunt, ἀλεξίζατοι!) eodem quondam fungentur munere, manebit. Omnes enim, qui quamvis gnaviter in concilianda disciplinae severitate atque indulgentia operam collocant, per ignes incedere suppositos cineri doloso, quis est qui neget? Verumenimvero quicquid institutionibus, quibus in conformandis discipulorum ingeniis moribusque gymnasii superioris magistri utuntur, liberalioribus tribuendum est laudis, semper tamen reliquum quiddam erit, quod inter gymnasium superius atque Collegium Carolinum in moderanda litterarum studiosa adolescentia intersit et quidem interesse debeat. Aliud est, ut his utar, si forte aut affecta repente valetudine coercitus aut alienis negotiis praepeditus unum alterumve diem publicis institutionibus operam dare

non potueris, perscripta a parentibus sive alio quodam vitae rectore in schedulis caussa sontica obductae seria frontis, quibus ne te feriat praeceptor in metu sis, redimere, aliud obiter et quasi aliud agendo cur tibi domi mandandum aut officium scholasticum cum alio commutandum atque invito a justo diurnae diligentiae obsequio abstinendum fuerit, verbis modo magistro faciles tibi aures praebituro significare; aliud quovis tempore ad nutus quasi heriles paratum injunctis tibi lucubrationibus utcumque perfungi et in pensis non semper libero ingenii discursu detexendis sed ad propositum exemplar subinde fida translatione exprimendis, unde tibi otii potius detrimentum quam artis incrementum nasciturum esse videatur, operose desudare; aliud tuomet ipsius impetu, non alieno instinctu pulsum ipsarumque Musarum numine interposito inflammatum ad opuscula sollertiae puerilis elaboranda accingere longiorisque morae tibi concessa venia ad majorem eorum, quae omnibus numeris, quantum in te est, absoluta componere gestias, perfectionem abuti; aliud tua temporis religiose observandi diligentia fretum ad scholarum conciliabula properare, si forte solarii error tibi fraudi fuerit, nihil pertimescentem, aliud tintinnabuli scholastici imperio obnoxium, ne forte immerito cessator audias usque vereri. Quod Collegii Carolini indolem atque rationem ad juvandam potius morum elegantiam pertinere quam discriminis ei quidquam afferre probaturus ne duplicatam quidem ordinum per gradus adscendentium seriem scholasticam illam quam in summa adolescentum institutionis laude ponimus, alumnorum sanctimoniam atque integritatem ab omni levitatis petulantiaeque juvenilis periculo tutam praestare opinabar, nihil jam intercedo quin merae conjecturne meae ipso rerum usu forsitan redarguendae tribuatur; at vide ne paucorum annorum experimento planum fieri non possit, quod, ut penitus elucescat, longiore temporis mora egere videtur. Ceterum ejusmodi observatiunculae ne ad vivum resecarentur, minime metuebam, quippe quas levioris momenti esse ingenue fatear, sed ab omni parte quaestionem propositam consideraturus ne ab iis quidem mihi temperandum esse arbitrabar, quum praesertim ex adolescentum Collegii Carolini institutionibus traditorum parentibus interdum me audire meminissem, filios in coetum nostrum receptos multos esse in laudanda, qua illic commilitones erga se invicem uterentur, urbanitate atque

modestia, sub alium quasi polum aliusque leniore aura spirantis coeli transitum, ut ipsis saltem videretur, trajectos. Nec sane illud mihi quisquam plus sex lustris jam in palaestrae literariae, quod ajunt, pulvere exactis longa ejusmodi rerum experientia imbuto eripiat, in paucis quidem sed tamen aliquot semper vel summorum ordinum discipulis, quicquid scientia moribusque profecerint, aliquam superesse solere rudimentorum, quae inter impuberes posuere, robiginem, vix ac ne vix quidem in supremo vitae scholasticae stadio detergendam. Nimia enim est in iis saltem, qui praeter eruditionem atque scientiam aliquam etiam vitae puerilis oblectationem in sodalitate scholastica sectantur, sive iis, quibus discendi potius, ut cum Cicerone loquar, labor est quam voluptas, vis consuetudinis a pluribus inde annis contractae, quam quae manente usque ejusdem loci, in quo primis tirociniis functi sunt, eorundemque magistrorum, quorum auspiciis inviti plerumque et subinde reluctantes obtemperaverunt, adpectu penitus ex animis atque medullis exolescat. Quos ubi in alium prorsus vitae cursum alioque loco implicaveris, nullo negotio prioris vitii vel levissima vestigia oblitterabuntur. At haec omnia, quamvis equidem magnam in iis inesse veri speciem quin iterum audacter contendam a me impetrare non possim, ipse ne titivilliti quidem facienda esse praemajoribus, quae instituta nostra praebent, commodis duco. Etenim aliis illis longe gravioribus argumentis, quibus salutaris in institutis scholasticis, et gymnasiolorum et academiaram opportunitates, ita ut omnia utrorumque incommoda vitentur, inter parietes suos complectentibus inesse vim, probare conatus sum, quum nihil vir doctissimus opposuerit, eo obstinatius immorandum esse credo. Quantum in ea, quam talia, quale Collegium Carolinum est, instituta literaria discipulis praebent, omnium quippe artium liberaliorum dulcissimos hortos deinceps progrediente quasi quadam peregrinatione deambulandi facultate commoditatis sit positum; quantum in eligendi, quocunque quis acrius expergefatti ingenii nisu ac fervore feratur, optione ad accendendos discendi cupiditatis igniculos incitamenti, quantum unicuique eorum, quibus operam dari oportet, studiorum ex aequata omnium uno eodemque loco numeroque habendorum dignatione atque existimatione, quam illic non amplius uti in scholis inferioribus solius antiquitatis studia sibi vindicant,

ponderis accedat atque auctoritatis, quum in dubium vocare non sustinuerit vir clarissimus, ipso jam suffragante ejusque non contemnendis calculis rationi nostrae adjectis, nihil sane est, cur ne parum nobis ratio constet vereamur. Verumtamen ut haec omnia, de quibus in utramque partem disputantibus ne arenā sine calce porrigatur periculum est, missa faciamus, eo potius praevertamur, ex quo mihi totius disquisitionis caput et summa pendere videtur. Collegium Carolinum, clamant, florente atque bene instituto Gymnasio superiore quasi noctuam esse Athenas invectam, quasi puteum juxta jugis aquae limpidae scaturientis uberrimos liquores effossum, quasi quoddam *πάρεργον*, *ἐπίμετρον*, corollarium, quo respublica literaria in patria nostra quamvis nihil ei pariat detrimenti, carere tamen facile sumtibusque, quibus sustentetur, erogandis supersedere possit. Fuerunt qui omnia ad idem exemplum conformata liberalium artium tradendarum instituta plantis, quas dicunt parasiticas, simillima esse, quippe quarum corymbis claviculisque circumvolutae succoque suo atque humore privatae arbores inmerito languescant, audaci protervitate contendere non erubescerent. Ejusmodi tamen optimi instituti obtrectatoribus, in quibus virum clarissimum, qui programme suo haec nobis qualiacunque scribendi materiem patefecit, minime esse referendum, ex humanissimis, quas nobis non invidit, laudibus luculenter efficitur, brevibus diversam rei judicandae rationem opposuisse suffecerit. Nempe tota illa, utrum scholas inter academias atque gymnasia quasi medio loco constitutas haberi publicae saluti conducibile necne sit, disputatio a probanda Collegii Carolini sive quod aliud institutum ejusdem nititur descriptionis vestigiis, utilitate aliena est. Ut enim non solum honoribus gerendis muneribusque publicis fungendis idoneos efficere, quos patria in gremio gestat, alumnos, sed ipsi rei literariae tamquam splendidissimo cujuslibet nationis liberaliore disciplina exultae fastigio florentissimoque ornamento, quantum fieri potest, prospicere atque consulere, bonae est civitatis administrandae rationis, ita altius quid atque erectius, quam quod aut academiā aut gymnasia, quae plerumque juventutis est indoles, affectare solent, verae justoque ambitu aperiendae adolescentum eruditioni proponi oportet. Utrobique enim, et in academiis, et in gymnasiis, quamvis in illis universalioris quidem doctrinae adipiscendae

amplissima plerumque, in his aliqua saltem facultas praebere solet, paucis discentium, quibus meliore luto finxit praecordia Titan, exceptis, nihil fere in iis artibus, quibus gratuita ipsius rei dulcedine pellecta sedulitate atque assiduitate obsequendum est, proficitur, nihil quod hominem literarium sua sponte beet, nec quod oblectando erectioris animi otio idoneum ad seram usque senectutem recoluisse atque olim meminisse juvet, inde reportatur. Ita enim, quamvis aliter fieri posse, si aliter comparata essent vulgi literarii ingenia, minime nego, academiis nostris ubique inveteratum est, ut aut valere jussis omnibus iis, quae ad meram nudamque humanitatem spectant, studiis aut, quae ex eo genere habentur, scholis in transcurso modo oscitanter et perfunctorie peractis plurimi adolescentum id unice agant, ut ea, qua ad sacerdotales, judiciales, valetudinis rectorum provincias prospere obeundas opus est, scientia imbuantur, nec habeant, quod coram summis aut religionum patriarum aut legum exercendarum aut tuendae civium sanitatis auspiciis de ea, qua polleant, sollertia rationem reddituri trepident ac formident. In gymnasiorum atriis vero omnibus, qui eorum institutione utuntur, inde ab eo potissimum tempore, quo maturitatis, quae appellantur, examina instituta sunt, eo connitendum est, ut ex illo, quo sibi ad academica capessenda iter muniatur, tentamine sospites evadant; utrique igitur, et universitatibus literariis adscripti et in album gymnasiarchae relati, doctrinam quam imbibisse iis pretium est, pro naulo habent, quo sibi in Elysios vitae quaestuosae atque mercenariae campos trajiciendi venia redimatur. Atenim editiore loco ea, in qua generosissimo cuique ingenio bene beateque vivendi summa sita esse videtur, eruditionis atque scientiae humanae fulget perfectio, nec sola illa, qua rebus in civitate gerendis idonei efficiamur, dexteritate atque diurnis exsequendis officiis apta habilitate quisquam eo adscenderit. Namque sine missione quum nascamur, id quod eorum saltem, qui rei literariae semel nomina dederunt, neminem oblivisci decet, ita nos, dum cerei sumus ad honestissima quaeque flecti, conformari oportet, ut suo quisque nostrum impetu ad interiorem usque amplioremque artium liberalium congenita sua dulcedine suavissimam cognitionem feratur, largamque sibi colligat penum, ex qua, donec superis fruitur auris, promere possit, quod aevi in ne-

gotiis putida sua saepe atque jejuna aequabilitate molestis terendi taedia levet novoque usque animis, ne eadem semper tractando torpeant atque languescant delinimento sit et recreationi. Quae quum ita sint, optimam iis terris praedicandum esse fortunam existimamus, in quibus majorum benignitate atque prudentia tantum est, ut instituta literaria, quae ad conformandam non magis usibus civilibus juventutem quam ad imbibendum a teneris unguiculis ipsius doctrinae elegantioris pertinent amorem, efflorescerent, et in ejusmodi institutis nostrum quoque Collegium Carolinum habendum esse, ex integra ejus descriptione atque consilio, ex moderandi studii, quae ibi obtinet, ratione, ex larga, quam praeceptores, quorum suae quisque provinciae literariae praeest, adolescentibus discendi cupidis pandunt, disciplinarum artiumque copia cernitur. Illud igitur discriminis esse inter Collegium Carolinum atque alia omnia et academica et scholastica instituta etiam atque etiam de hac re indicaturis, ne nostro jure sententiam eorum iniquam ejuremus, occinendum atque inculcandum est, ut in ceterorum molitionibus futurae vitae subsidia, in ipsius vero ornamenta atque oblectationes, pro extremo, quo omnia tendant, scopo habeantur; illinc ut ne vita deficiat, hinc ut vitalis sit, pro virili elaboretur; illinc omne, quod inter juvenes fervet, opus in eo ponitur, ut quisque tandem adventante fatali hora publice constitutis congestae eruditionis cognitoribus se suaeque probet, hinc vero quemadmodum, quocumque forte curriculi sui loco versetur, Apollinis Musagetæ vultum, non hominis, sed Dei, acriter pensum a se exigentis, toleret; quicquid enim — ita sane quemque de nobis existimaturum rogatum velim, ut de hac re statuât — ceterariis, laniis, coquis, fartoribus, piscatoribus, et quod usquam cerdonum est, de studii contentione atque ubertate remittitur, mediocribus esse hominibus literariis non homines, non Dii, non concessere columnæ. Jam vero quum quin sit Collegium Carolinum de cujusvis profecto emunctæ naris hominis sententia nihil sit quod vetet, aliquo etiam loco sit necesse est. Ubinam vero locorum, obsecro, rectius illud ponas quam inter academiam atque gymnasium, quum alterius opibus diligenter atque religiose collectis adservatisque, quas largiore fœnore colloct, egeat, ab alterius sacro latice, ne praematura temeritate profanis labiis degustare pruriant, tirones saluberrima mora retineat.

At jam praesagit animus, quod hic mihi forsitan quispiam oppositurus sit. Eodem nos quoque, inquit, in constituendo regundoque gymnasio nostro collineamus, nos quoque summam, quae in mortalem humani generis conditionem cadit, animi ingeniique cultura promovenda sectamur omnium rerum perfectionem! — Audio — Unde tamen tanti moliminis instrumentum suppeditabit? unde scilicet vobis, quippe quos, ut saltem hodie est, et historiae naturalis, et physices, et analyscos altioris, et mathescos applicatae, et chemiae, et philosophiae praeter unam logicen, et plurium linguarum recentiorum earumque elegantissimarum, Italicae, Hispanicae, Arabicae, atque adeo literariae antiquitatis tradendae penitus deficiant institutiones? Conquirentur, inquit, omnia. — Cujusnam suntibus? — Alienisne, quum vestris collectis vindemiolis tantis conatibus sitis impares? — an forte nostris? — Facile quidem patior, nos nostraque omnia vobis vestrisque illiqueferi, modo nihil de viribus apparatusque nostris deperdi sinatis nec detrimenti quidquam summa respublica capiat literaria. At vide ne ejusmodi rerum confusione monstrum efficiatur immane, informe, ingens, cui lumen ademtum. Atqui luminis affatim justa omnibusque numeris absoluta, sagacitate, circumspectione, universali scientia judicii acumine munita suppeditabit gubernatio! — Utrorum vero quaeso manibus committetur clavus? — Vestrisne? at nimis modesti estis, quam qui ultra quam civilia affectetis! an nostris? At ita vestrae, quibus summa virtute atque efficacia meritis doctissimae vobis frontes coruscant, lauri marcescent, et praeclara illa tessera, quam omnibus, nisi forte suam sibi perniciem protervo conatu arcessere cupiant, gymnasiis pro summa lege normaesse oportet, *εἰς χοίρανός ἐστω, εἰς βασιλεύς*, miserrime confringetur. Quum igitur aliter fieri non possit, quin si quis Collegium Carolinum penitus deleri atque convelli jubeat, perduellionis majestatisque, sive quis cum Gymnasio confundi unoque haustu ab eo absorberi oportere censeat, repetundarum peculatusve subeat reatum, illud solum reliquum fit, ut, quemadmodum utraque instituta amica conciliatione non jungantur quidem, sed propinquiora sibi invicem efficiantur, sollerti sagacique cura et utrinque ad cedendum parata humanitate inquiratur. Quae res quum non ita facilis sit ad expediendum, satis habeo, meam ipsius saltem ad qualiacunque pacta conventa, modo ne

Collegii Carolini integritas aut, quam principum nostrorum elementia sanctam sibi suo jure vindicat, dignatio atque auctoritas in periculum vocetur, sine fraude ineunda testari voluntatem; plura si dicere auderem, aut arrogantiae, eorum, penes quos solos altiore quippe fastigio collocatos solvendae quaestionis propositae auctoritatem esse oportet, judicium occupaturae, aut praeproperae protervitatis, quae privatim in medium collata publice forsitan retractare cogeretur, contraherem invidiam. Illud modo salvis melioribus de lubrico hocce ancipitique negotio consiliaturis deliberandum exhibuerim, an forte, ne Gymnasium superius flebili usque lamentatione, quam laudi, non vitio ei tribuendam esse duco, interceptam sibi quam maturriuos ad Academiam dimittendi discipulos gloriam queratur, adolescentum a Collegio Carolino ad altiora capessenda adspirantium scientiae rite ac legitime explorandae praeter nostrates Gymnasii quoque magistros adhiberi, mox vero eorum quoque, quibus Collegium Carolinum studiis academicis obsequendi impertiverit veniam, addita sua ex communi quadam norma constituenda dignatione, nomina in annuis Gymnasii programmatis proponi satius sit. En scilicet, ni omnia mira, ensementum, quo nodus iste Gordius rescindi possit, en malo ulceri lenem adhibitam medelam, qua mutuo consensu recepta fluctus in simpulo esse motos apparebit. Tunc

Hi motus animorum atque haec certamina tanta
Pulveris exigui jactu compressa quiescent.

Si quid in iis, quibus sacrarum literarum studiosos versatos esse oportet, ardui variaque difficultate impediti inest, quo gnaviter expediendo suam prorsus profanae philologiae aequiparandam esse artem nescio an luculenter probare possint, illud prae omnibus in praecclarum cadere opus dixeris, quod Jobi nomine inscriptum pro elegantissimo prope totius veterum Hebraeorum eruditionis sapientiaeque monumento habendum esse videtur. Clarissimi quidem Scaligeri, magni illius literarum Graecarum Latinarumque vindicis notissimam vocem, in uno Aeschyli Agamemnone longe plures inesse salebras, quibus haud facile vel sagacissimus antiquitatis perscrutator pedem extricare possit, quam in toto scriptorum novi foederis, qui appellantur, volumine deprehendas, aliquam veri speciem prae se ferre, vix est quod neget; at Jobi liber ut recte intelligatur, majore opus esse doctrina, copiosiore linguae, qua vetus scriptor usus est, scientia, et sagaciore in sententiarum continuatione indaganda acumine, quam quis in omnium, quotquot sunt, Graecae tragoediae auctorum operibus explicandis promere possit, audacter profitearis. Omnes enim illi Melpomenes alumni, ne Lycophrone quidem, obscurissimo abstrusae eruditionis ostentatore, excepto, quantumvis supra vulgarem patrii sermonis indolem adscendunt, tamen ex eadem, qua ceteri nationis suae scriptores, verborum copia opes suas duxerunt; nonnisi raro aut recondita aut recens procusa vocabula, quae aliunde lucem mutuari non possint, orationi suae intexunt, illud modo praeter reliquos Graecae facundiae contubernales proprium sibi ac peculiare vindicantes, ut usu tritis nova collocatione aut compositione insolentiae speciem concilient. Longe diversa vero Jobi ratio, quem quaque pagella vocibus, quarum in integra sermonis Hebraici penu ne aura quidem aut susurrus, refertum esse primo obtutu tibi persuadeas. Suppetit porro iis, quibus Graecae tragoediae opes penitus rimari pretium est, commentatorum, qui antiqua memoria ad interpretationem accesserunt, ingens turba largaque prae manu est scholiorum ad

rerum verborumque intelligentiam pertinentium abundantia, quae sicubi forte altius inquirentem destituat, immensa auxilio est Graecae antiquitatis reliquiarum, quibus temporum injuria pepercit, amplitudo. At Hebraici vatis tenebris nemo ex ipsius popularibus exstitit qui aliquam affunderet lucem nec nisi nuda omnibus interpretamentis libri contexta ad nostrum aevum devoluta sunt. Quid mirum igitur, libri tam difficilis ad intelligendum infinitum paene exstissem interpretum numerum, qui et de universo operis consilio ac descriptione et de singularum vocum sententiarumque vi toto coelo divergentes, quamvis plurimi eorum in eruenda antiqui scriptoris mente luculenter elaboraverint, largam tamen novorum commentandi conatum materiem reliquerint, adeo ut, qui vel singulorum non modo, quotquot fuerint, hominum doctissimorum aetates sed ne plura quidem literarum in hoc genere versantium aeva ad penitus dilucidanda, quae etiam nunc in tenebris jacent, suffectura esse contendat, vix verear ne a vero aberret. Nihil sane impeditius atque obscurius esse dixeris, si omnia, quae hic in animadversionem incurrunt, justa trutina examinaueris, quam principale illud et palmarium eruere, quo artificiosissimus libri contextus re vera referendus sit, quum praesertim sanctiori illi, qua ad dijudicandam scripturae sacrae rationem accedendum esse videtur, pietati parum conveniat, auctori quidquam pro ultimo, quem sectatus fuerit, fine tribuere, quod in reprehensione potius quam laude ponendum et pro inani vanae opinionis errore habendum sit. Illud quidem sponte apparet, exhiberi in poemate nostro aliquam eamque splendidissimam generosi animi cum teterrimo infortunio luctantis praedicationem, victoriaeque ab insonte calamitoso de omnibus, quibus misera mortalium conditio conflictari possit, malis, molestiis cruciatibusque reportatae celebrationem. Unde tamen invicta illa vis, qua omnes sinistrae fortunae impetus retundantur, animique tranquillitas nulla adversi fati acerbitate convellenda repeti et possit et debeat, quemadmodum ex universo libri ingenio sive singularum ejus partium habitu atque colore colligi oporteat, non ita facile est ad expediendum. Ii quidem, qui persuadere sibi sustinent, verum quendam inde a vetustissima memoria verborum commemoratione ad recentiora usque tempora delatum enarrari eventum, nullo

negotio ex angustiis pedem sese retrahere opinantur. Ex vero enim adumbratum hominis aliquamdiu quidem funestis casibus depressi atque ad incitatus redacti, subito tamen divinitus affluente fortuna miraque rerum conversione non solum in integrum restituti sed largis beatitudinis accessionibus cumulati conspiciunt imaginem eamque doctrinae a scriptore sacro inculcatae summam esse statuunt, ut neminem, licet vehementissima dirae cladis saevitia lacretur atque praegravante fatalis necessitatis mole humi prosternatur, modo integri honestique studium nunquam exuerit, animum despondere sed in laetam spem erigi debere efficiatur, fore ut penitus fugatis nubilis benigno tandem aliquando sole refocilletur. Quum vero communem rerum terrestrium decursionem, qua spectatissima interdum probitate sanctissimaeque integritate praediti immeritae calamitatis voragine aut penitus hauriantur aut ultro citroque rapti vix bene ad aliquam prioris felicitatis similitudinem emergant, cum illa, quam istiusmodi interpretatio affert, doctrina aperte dissentire constet, et si vel maxime damna innocentiae atque virtuti illata prosperiore factorum vicissitudine compensari largiaris, rarissime tamen ut quis malorum ingruentium vehementia in majus augeatur et Jobi instar omnia, quorum jacturam fecerit, duplo largiora recuperet, evenire soleat, sanioris judicii quidam exstiterunt, qui totam illam recidivae lactiusque efflorescentis Jobi salutis demonstrationem pro imagine quadam poetica et altius quid in rerum coelestium exspectatione positum translate significante allegoria habendam esse censerent, qua futurae post obitum vitae ubertas atque praestantia infelicissimo cuique, si ab officii religione non deflexerit, quam cumulatissime adipiscenda suavissima quadam pictura adumbretur. Atenim nihil prorsus illius lucis, qua Christiano nomini addictorum pectora ex plagis sidereis radiante imbuuntur, nec lenioris quidem aurae, quae veteribus Graecis ex arvis Elysiis sive beatorum insulis sublustri quadam claritate spirabat, antiquis Hebraeis affulsisse, iam nemo est, qui in rectius intelligendis sagaciusque explorandis Israelitarum sapientiae monumentis non prorsus hospes inficias ire sustineat. Ipse quidem Jobus quamvis mortis se desiderio teneri profiteatur, nihil inde sibi nisi malorum requiem, non vero beatitudinis fruendae aliquam copiam orituram esse significat. Quae quum ita sint, alii

aliter de operis summa inter recentiores statuerunt. Duae potissimum sunt veri ejus, qui tam splendidum erectioris animi ingenique reliquit documentum, consilii inveniendi rationes. Altera a Deo, altera ab homine insigni quadam aeternaeque laude celebrando proficiscitur, ut hinc divina sapientia, qualis in moderandis rebus humanis appareat, et in ipsis aerumnis mortali naturae tribuendis ad altissimum quasi culmen evecta cernatur, illinc humani judicii per inanem fallacemque conditionis terrestres speciem in veram interioremque ejus rationem introspectantis acumen ob oculos ponatur. Primam beatus praeivit Herderus *), cujus vestigia pressit postea Rosenmüllerus **), vir clarissimus, secundam Umbreitius ***), quem honoris caussa nomino, de Jobo mira sagacitate copiosaque eruditione interpretando nuper egregie meritus. Herderus totius poematis cardinem in colloquio Dei cum Satana habito verti operisque descriptionem ipsa divinae voluntatis, quam maligno daemone aperuerit, significatione praeceptam atque fundatam esse arbitratur. Eo enim omnia in libro nostro proposita spectare credit, ut divinae voci, qua frustra esse accusatorem nullaque rerum acerbitate quamvis miserrime discerniati pictatem atque integritatem depravatum iri edictum erat, ipso eventu fides fiat, quasi non aliud in animo habuerit supremum numen, quam ut tot tantisque molestiis doloribusque insonti homini infligendis periculum modo pectoris faceret sibi penitus devincti suaeque gloriae proposita hominis nulla calamitate de gradu dejectiendi imagine consuleret. Ex doctissimi illius viri sententia igitur, ne ipsius divinae rerum humanarum procurationis consilium in suspicionem atque invidiam vocaretur, epilogum, quo redintegrata et in majus aucta Jobi prosperitas enarratur, non pro corollario quodam sed pro necessaria totius operis consummatione, quam nisi penitus destituta scriptoris mente deesse non oportuerit, habendum esse facile intelligitur. Cui tamen explicationi ne suffragari non levissimi momenti argumenta dehortantur; vix enim, quicquid mox Dei benignitas ad damna quibus insons ille afflictus erat, reparanda molita sit, crimen divinae sapientiae acquitative intentandum dilui possit, si nihil aliud quam semel pronunciatum de homine

*) Vom Geist der Ebraeischen Poesie, von J. G. Herder. Vol. I. p. 143. ff.

**) Scholia in vetus testamentum. P. V. vol. I.

***) Das Buch Hiob etc. von D. F. W. C. Umbreit. Heidelberg, 1832.

judicium ab erroris opprobrio vindicare voluerit. Quam iniquae porro per-versaeque voluntatis ipse Deus reus teneretur, si mortalibus parum spectatae pietatis, quippe quos in recto honestoque tuendo incertos dubiosque haberi fas esset, parceret solosque in sectanda officii religione sibi constantes sac-rissimis tormentis adhibere gestiret. Umbreitii sententia, quam in splendida versioni commentarioque libri praemissa dissertatione argumentis summa judicii elegantia uberrimaque doctrina fultam atque exornatam proposuit, eo potissimum redire videtur, ut veterem quendam poëtica virtute largiter imbutum Hebraei nominis philosophum tralaticiam popularium de divina justitia omnes fortunae vices ad cuiusque hominis mores vitaeque ejus instituta atque consulta examussim conformante opinionem, cujus origo a theocratia Mosaica sive terrestri adspectabilisque solius Dei nutu arbitrioque regendae civitatis commento, diro illo fastus sacerdotalis invento, repetenda fuerit, audacter impugnare et pro foedo illo immanis coelitus omnia fulgure tonitruque con-cutientis tericulamento leniore habena rerum mortalium eventus moderantis benignitatis piaque providentiae effigiem mitiore stylo exaratam commen-dare contendat. Penitus igitur profligato, quo Mosaicae disciplinae secta-tores externa hominis conditione, quod internae animi ejus conformationi pretium statuendum sit, conjectari posse arbitrabantur, errore, si Umbrei-tium audias, Jobi auctorem id egisse statues, ut, quacunque quis ntatur fortuna, in summi numinis sapientia atque benignitate, quae tandem aliquando dissensionem inter animi ingeniique et inter fortunae indolem habitumque saepissime quidem conspiciendam prorsus sublatura atque exaequatura sit, piam semper fiduciam esse collocandam doceret atque evinceret. Alteram quidem sententiae libri nostri verae indolis explicandae causa ab Umbrei-tio propositae partem disertis verbis enarratam non invenies, nos tamen in ea tamquam totius commentationis clausula accuratius indicanda non errasse ex argumentis satis conspicuis facile colligas. Umbreitius enim cum pluri-mis recentioris notae commentatoribus locum illum, quo Jobus iniquis ami-corum maligna calumnia innocentiam ejus invadentium observationibus exa-cerbatus, fore ut potentissimus sibi quidam vindex existat, vaticinatur, ex ipso illo, quo Deus sub finem libri litem dirimit, interventu explicandum esse contendit, quod si recte statui largiaris, eam quoque fuisse scriptoris

mentem profiteri necesse erit, ut Jobo spem firmissimam, in Dei benignitate sibi de integro affalsura repositam, tribueret, qua dolorum acerbiteret lenire abjectamque tristitiam solari potuerit. Ex eodem quoque genere illa est viri clarissimi et ipsa ei cum majore omnium, qui Jobo interpretando operam navarunt, numero communis opinio, qua omnia in capite XXVI. de misero sceleratorum hominum fato proposita serio commemorari persuasum habet, adeo ut Jobum sibi ipsum oblocutum esse piaque quadam palinodia quae in superioribus de scelere ad ultimam usque lineam persaepe laeto rerum successu gloriantem atque adeo in ipsa morte nonnunquam placide consopito disseruerat, iam rescidisse et antiquasse ingenue fateatur. Jam quod eam interpretationis Umbreitianae partem attinet, quae in negando versatur, nihil intercedimus quin penitus nos habeat secum facientes. Multum enim esse Jobum in refellenda adversariorum, qui suam cuique semel admissae culpae pedissequam adventare poenam eamque extrinsecus serius ocinus appropinquare, ut vel terrestri oculo ante supremum obitum conspiciatur, statuente calamitosissimo cuique ipsum infortunium acerbissima crudelitate opprobrio vertebant et pro miseratione contentum, pro solatio convicia, pro beneficentia auxiliatrice odium atque simultatem tribuebant, impia socordique doctrina, quocumque in evolvendo libro te convertas, sub oculos cadit. At de iis, quae Umbreitius ad profligandos adversariorum errores ab Jobo affirmari arbitratur, facere non possumus quin secus sentiendi veniam flagitemus. Nimium enim nobis de laude, quam unumquemque, qui artiore cum praestantissimo magni vatis carmine consuetudinem contraxerit, afflatum tanto ingenio largiturum esse confidimus, detrahi videtur, si nihil aliud cum quam supplicium scelere debitum aliquantisper differri, prohibitati autem remunerandae aliquam moram interjici, utramque vero sortem intra hujus vitae fines prorsus expleri, docere voluisse statuendum sit. An tanta meditationis altissimae elegantissimaeque disputationis impensa opus fuisse dicas, ut tritum illud Graecae sapientiae placitum, lancis incedere pedibus Deos, molasque Deorum tarde quidem molere sed eo subtiliorem molendo efficere pollinem, interdum illud quidem sed non usquequaque verum, inculcaretur? Qui porro tantam animi fluctuationem praeceptorum-

que dissidia praecellentis ingenii scriptori imputes, ut, quod longa per plura capita decurrente enarratione acriter contenderit, sub calcem operis una declamatione penitus evertere sustinnerit? Qua, obsecro, ratione desultoriam istiusmodi argumentationem, de rebus gravissimis atque expeditu difficillimis perfunctorie garrientem nimiaque festinatione studiosissime confectam telam retexere properantem ab hebetissimi cujusque reprehensione tutam praestes?

Dicunt quidem interpretes, qui veram Jobi sententiam sub finem decimum capitis XXVII. promi opinantur, virum immeritis conviciantium amicorum dieteriis imo pectore compunctum iustaque indignatione exulceratum superiora omnia acerbiora quam veriora effutisse splendidaque, qua ipse intumuerit, bile orationem quoque tinxisse, ut mero obloquendi pruritu in transversum ablatus, quae ipse secundis curis prorsus inania esse intellexerit, confidenter deblaterare ausus sit. Quomodo autem fieri potuerit, ut novis usque indigna de se conjectantium calumniis petitus ab ira assiduus criminationibus identidem excitata subito resipisceret, ipsisque adversariis adsentiretur, illum quidem scrupulum vellem exemtum! Ut aliquem quidem interpretationi suae colorem concilient, eo sedatam esse Jobi indignationem contendunt, quod Zopharus, qui bis post binas sodalium orationes suas quoque ineptias subjunxerit, jam tertio eorum absoluto sermone ne eadem chorda oberraret sibi temperasse et penitus conticescere satius duxisse visus sit. Uni autem ex tergeminis innocentiae suae obtreptatoribus ore obturato quis prorsus jam victorem sese existimasse Jobum colligat? Rosenmüllerum quidem non fugisse videtur, parum consentaneas Jobo disputatoris in ipso- rum hostium castra animo demisso et ad meliorem frugem quasi redeunte transfugientis tribui partes; quam ob rem ex illa, quae retractantis speciem praefert, in capitis XXVII. novissimis versibus exposita perniciosi flagitiosos homines certo manentis descriptione, quo vir praestantissimus praeditus est acumine, eam modo fuisse Jobi sententiam, ut post fatum apud superstitēs eum, quem supremus in mediis flagitiis occupaverit dies, pessime audire memoriamque ejus ab omnibus, qui facinorum ejus testes fuerint, diris devoveri, necessario igitur liberis ejus ipsius opera summa incommoda arcessi significaret, extorquet. Atenim, ut satis diserte vivum etiam iusta

numinis vindicta plecti facinorosum hominem, illo scriptoris loco innui taceam, quo tandem pertinet, siquidem vere Jobum miseras atque calamitates pro irae divinae ulticis documentis haberi posse pertinaciter negare statuitur, ejusmodi esse supremi rerum omnium rectoris judicium arbitrari, ut vel in insontes non fortuito sed ex certa quadam fati necessitate transferri poenas sceleratorum vesania contractas aut jubeat aut patiat? Homines medii, qui, nec sibi nec alteri, a neutris stant partibus, in flagrantissimam ubique gentium merito incurrunt vituperationem; eandem vero Jobi quoque auctor subiret notam, si alteram quidem Mosaicae doctrinae maculam, commenticiam illam poenae terrestris cum scelere admissio conjunctionem ex sacra philosophia deletam voluisset, alteram vero miseriae per traducem ad liberos nepotesque manantis dirum terribilamentum reliquisset intentatum.

Jam vero si a virorum omnibus rebus ornatissimorum, quibus nos quidem quovis nomine longe inferiores, quorumque vastae eruditioni subactoque judicio ne e longinquo quidem nos nostraque conferenda esse ingenuè profiteamur, sententia summa arte atque elegantia exposita discedere sustinemus, quidnam ipsi demum, quaerat quispiam, de Jobi vero ingenio ultimoque fine statuendum esse opinemur? Ut longius repetendo et ultimam dubitationis de operis summa atque consilio ortorumque inde variorum interpretationis errorum originem aperiamus et ad eam, quae nobis, si quid judicamus, unice vera esse videtur, carminis ex se ipso explicandi rationem iter muniamus, primum omnium monendum ac probe tenendum est, quamvis librum Jobi in certo quodam eoque artis finibus circumscripto poësis genere referre nefas sit, quippe quem potius tessellatum quoddam operis vermiculati ex lyrica, dramatica, satyrica atque didactica poësi compositi laquear esse dixeris, nihilo secius tamen binas primarias in ejus descriptione atque constitutione et tragicum, quod in rerum actu versatur, genus, et didacticum, quod in praecipiendo positum est, habere partes. Jam vero hinc tragica, illinc didactica carminis indoles ita confusa et vicissim alternando ita implicata est, ut subtile, quo affabrefactae operis commissurae in se invicem transeunt, temperamentum nisi sagacissima observatione discernere nequeas. Facile igitur fieri poterat, ut quae scenicae, si ita dicere fas est, actionis

elegantius imitandae totiusque rerum transigendarum faciei magis ad vivum exprimendae caussa inserta esse videntur, pro partibus ipsius doctrinae haberentur ex Jobi persona proponendae, aliaque, quibus scriptor suas ipsius easque probe exploratas sententias luculenter edisseruit, arti dramaticae tribuerentur, quae Jobi orationem ad naturae veritatem fortuitumque animi habitum potius quam ad aeternae sapientiae perpetuo mansura praecepta conformaverit. Quo semel admisso errore aliter accidere non poterat quin alieni quid et perversi elegantissimis ex justa philosophia profectis commentationibus admisceretur. Non alio enim pertinet, quod tota illa, quae in demonstranda flagitiosorum externa felicitate versatur, argumentatio, quamvis ea verus Jobi doctrinae nervus continetur, a plurimis commentatoribus, qui tales, quales ipsis videbantur, hariolationes per plura capita continuari posse parum recte arbitrarentur, perperam pro querimoniis ex irae impatientia ortis protervaeque audacia jactatis habita, deinde in praedictione de divino spretae probitatis vindice propediem apparituro, in qua nihil praeter indignationis exaestuantis effusionem inesse verisimillimum judico, beatitudinis splendide rediturae vaticinium inventum est, tum vero cavillatoria diversae opinionis iteratio sub finem capitis XXVII. tralaticia interpretatione sinceræ confessionis ex ingenua prius dictorum poenitentia ortae speciem induit.

Quodsi quis vero ab initio operis usque ad clausulam utriusque poëseos confinia attento oculo percepta diligenter a se invicem discreverit, eo necessario perventurum esse judicamus, ut dramaticum carminis finem in repraesentanda generosi animi iniquo fato conflictantis angusta majestate, didacticum vero in eo positum esse statuatur, ut fortunae vices hominis ingenio moribusque in hac subter solem vita nequaquam certa quadam lege accommodari, solum autem laborum lenimen ex recte factorum conscientia invictaque mentis suam ipsius celsitatem intuentis omniaque dolorum tela illibata fortitudine retudentis pernecitate aquisque ponderibus librata dignitate repetendum, denique omnem rerum tam foede perturbatarum causas explorandi cupiditatem prorsus cohibendam veraeque pietati in sola Dei sapientia, in cujus adyta nemini introspicere liceat, obnixo silentio acquiescendum esse inculcetur. Jam, ne quis sententiae nostrae refutandae gratia epilogi,

ex quo nihil certius quam justitiae divinae in ipsa terrestri rerum conditione triumphantis celebrationem in libro Jobi inesse efficiatur, conformationem et argumentum nobis objiciat, illud quidem facere non possumus quin pro verisimillima nobis conjectura proponamus omnibusque, penes quos hujus rei judicium est, accuratius examinandum commendemus, epilogum, quem dicunt, aliunde adsutum recentiorisque originis esse pannum, quo praestantissimi poëtae lucubrationibus subjuncto male feriatus quidam ex senioribus Hebraei nominis literatoribus sciolorum, quae ei in carminis compage obscura atque parum perspicua esse viderentur, sibi aliisque explicare totumque opus suavius et concinnius efficere conatus sit. Nobis quidem nulla necessitudo, nullus nexus inter Dei orationem, qua totum drama absolvitur, atque hanc appendiculam intercedere videtur. Ex ceteris enim poematis locis nisi per ambages easque contortas atque operosas nihil elici potest, quod ad istiusmodi divinae misericordiae benignitatisque praestigias miraculosaeque prodigia vel e longinquo spectare dicatur aliquave cum iis junctura concilietur; at in ipsis Jehovae verbis nihil inest, unde quis tali modo Jobi beatitudinem renascituram esse praesagiat. Quodsi ad restituendum usque in integrum Jobum carminis auctor filum commentationum suarum deducere in animo habuisset, profecto Jehovam benevolum consilium suum brevi saltem significatione, antequam effectum daret, aperientem miserumque hominem tanta aerumna circumventum aliqua prosperitatis futurae spe recreare conantem introduxisset. Verum nihil proclivius fuit recentioribus Hebraeis quam ut reduces ab exilio Babylonico nuperrima patriae populiue fata majorum sive proximorum sive remotiorum scriptis portendi atque adumbrari opinarentur. Si cui igitur Jobi calamitatibus in admirabili carmine enarratis captivitatis Babylonicae miseriae digito quasi demonstratae esse videbantur, facile animum inducere poterat, ut inchoatae modo, nondum absolutae picturae ultimam quasi penicilli stricturam adderet, lactamque supervenisse, quam non speraverit, horum indelebili quodam condito monumento posteritati mandaret.

Ceterum, quod de epologo statuendum esse videtur, utrum ad prologum quoque referendum sit, quamvis merito ambigas, nihil tamen argumenti asserri

posse arbitramur, unde necessario illam pro vera ejus, qui ipsum carmen condidit, manu habendum esse efficiatur. Non enim nobis immenso a se suaque aetate intervallo et loco et tempore remotis admirabilem antiquitatis poctam scripsisse facile intelligitur. Atqui traditionem aliquam de Jobo miroque ejus fato toto Oriente antiquitus sparsam fuisse et longe lateque per hominum ora manasse vel ex Arabum scriptoribus colligitur, quorum plures longe uberiores fabularumque ornamentis multo uberius distinctas exhibent narrationes. *) Ergo nullo sane introitu opus erat ut lecturi, quis

*) Ecce caput et summam eorum, quae apud Arabes antiquitus de Jobo ejusque fati narrabantur: Jobus, qui paternam originem ab Esavo, Isaaci filio, maternam a Lotho repetebat, Dei jussu Thaniae, Syriacae cujusdam regionis, incolis verae religionis placita exposuerat. Jam quamvis tribus modo hominibus, ut in sacrae suae disciplinae fidem reciperentur, persuaserat, Deus tamen pii studii, quo flagrabat, fervorem amplis ei tributis latifundiis largaque prole remuneratus est. Quae opum abundantia felixque liberorum incrementum quum Cacodaemonis invidiam excitasset, ille accepta cum Deo colloquendi venia Jobum quasi sola mercedis adipiscendae cupiditate ductum suoque lucro inbiantem nec vero animo atque pectore pium criminari coepit, quem ubi primum Deus lautis, quibus eum beavisset, rebus exuisset, fore ut ne semel quidem die nocteque ei adhiberet preces. Jam vero quamvis omnibus fortunis provolutus cunctisque liberis orbatus nihilo secius quum atrocissimas jacturas aequo animo ferret Jobus, malignus Genius, sola renasciturae beatitudinis spe motum, fidem eum servasse Deo asseverans, a Deo contendit, ut vehementissimum quodam inflicto morbo pietatem ejus iterum experiretur. Deus Satanae precibus subvenit saevissimisque ut eum affligeret cruciatibus permisit, modo ab ore ejus, oculis auribusque laedendis sibi temperaret. Satanas igitur naribus ejus tam pestiferum inspiravit aestum, ut sanguis illico coagulatus putresceret totumque corpus in unum converteretur ulcus perpetuae sanie manaret, cujus foetore omnes, qui forte ad eum accederent, raptim aufugere cogerentur. Quam ob rem ex oppido sive pago, ubi domicilium habebat, expulsus et in locum quandam desertum solitariamque relegatus usque tamen sibi constans Jobus in fide Deo obligata mansit. Sola uxor, Rasima dicta, eum deserere noluit ipsaque victum ei et quicquid ad dolores ejus levandos usui esse poterat, ministravit. At Satanas quum collectas omnes, quas cum marito communicabat, copias pie mulieri furtim ademisset, sumta aniculae calvae specie eam adiit et, si duos cincinnos de collo sibi pendentes ipsi ad reparanda verticis damna gratificari vellet, affatim se ei quotidie, quo conjux vitam prorogaret, largitum esse promisit, nec illa, ut marito consulere, resectum frontis decus vafro veteratori cedere tergiversata est. Tum vero ex sententia sibi evenisse insidias laetabundus Cacodaemon adire Jobum uxoremque in aperto flagitio deprehensam hosce sibi desectos reliquisse, prostituti pudoris testes, cincinnos mentitus in mulierem insontem miserrimum hominem exacerbare, qui, ubi

esset dramatis *πρωταγωνιστής*, sive qua rerum vice ad lamentandum adactus fuerit, intelligerent; neque ex altera parte admodum cupide sciscitaturi erant, in quemnam fortunae exitum viri calamitosi labores desiissent. Omnia enim illa trita vulgarique sermone frequentata fuisse ne dubita.

cincinnos de uxoris fronte evanuisse vidit, diro se obtinxit sacramento, ut, si forte a morbo convalesceret, atrocissimum ab ea exigeret supplicium. Jam Satanas induta coelestis cujusdam angeli figura inserens se popularium conciliabulis Jobum iracundia occoeccatum exuta pietate atque humanitate in offensionem apud numen supremum iucurrisse, nefas igitur esse, divinae vindictae obnoxium ulla amplius observatione coli, ex ipsa potius patria ejiciendum, jactavit. Jobus vero adlato de funestis prodigiosi illius accusatoris adversus se molitionibus nuncio ad Deum confugiens in hanc formam, ut in Corano est, precatus esse dicitur: „Dolor undique me angit; at, Domine, tu multo magis quam omnes, qui misericordiam profitentur, ad miserationem pronus es.“ Jam precibus illis ardentissimis perfunctus subito se omnibus aerumnis suis liberari sensit. Gabriel angelus de coelo descendit manuque arreptum de cubili surgere jussit. Tum Gabriel pede humo impacto fontem aperuit limpida aqua scaturientem, qua ille corpore abluto tinctisque labiis a morbo recreatus vegetam floridamque recuperavit valetudinem, restitutisque et in majus auctis divitiis adeo exsplenduit, ut circa eum undique auro ningere atque pluere diceretur.“ — Vide Herbelotum, qui haec ex historiis ab Abu Giafar el Thabari conscriptis mutuatus est, in „Bibliothèque Orientale.“ p. 81. — Jam utra harum narrationum, Hebraica an Arabica, antiquior sit, utra alterius invenientiae caussa exstiterit, in medio saltem relinquendum esse videtur. Ut Arabicam antiquiorem existimemus, suadet generis Jobi ad ultimam originem referendi injecta mentio; mere enim poëticae personae, qualis in Hebraico carmine apparet, prosapiam aliquam tamquam historiae fide sancitam comminisci, nimium quantum ab ea, qua mentis humanae eruditio literarumque colendarum ratio progreditur, via abludit. Quod in Arabica historia non ipse Deus, sed angelus quidam divino imperio potentiaque munitus sequestri partibus susceptis Jobum cum fortunae, quae de integro ei affluat, conciliat, tantum abest, ut pro recentioris originis argumento habeatur, ut contrariae sententiae obsecundet. Eum enim, qui poëticum Jobi opus composuit, utpote veris ingenio dramaticae artis praeceptis imbutum, non suae recentioris aetatis inventis sed antiquissimi, cujus veram exhibere voluerit effigiem, saeculi opinionibus fabulae descriptionem dedita opera accommodasse consentaneum est; suo jure igitur relegato angelorum, qui ob ora hominum ambulando internuntiorum divinitus sibi tradita provincia fungerentur, seriore commento ex vetustissima doctrinae sacrae ratione Deum ipsum fecit dramatis interlocutorem magnificumque nodi artificiosissime implicati vindicem. Quamquam vestigia quoque in Arabica narratione inesse rerum ab Hebraico exemplo imitatione expressarum minime nego et probe intelligo, quod Dens Satanam Jobi ori parcere jusserit, id ex Hebraici Jobi exclamatione: „Cum cute dentium meorum evasi“ esse ortum.

Quum vero in utraque etiam, quam fictitiam atque adulterinam extrinsecus additam fuisse judicamus, accessione narrandi quaedam concinnitas orationisque quoddam artificium, intexta etiam poëtica quadam lacinia, conspiciatur, nihil obloquimur quin quis duas illas appendiculas ex alio quodam sive antiquiore sive recentiore prosae orationis monumento, in quo Jobi res enarratae fuerint, depromptas esse contendat. Quidquod proxime a vero abesse dixeris, argumenti, quod splendidissimi carminis pangendi materiem suppeditaverit, fundum atque fontem fuisse scriptum aliquod pedestri stylo exaratum, unde transmissis transmittendis et, quae inseri par fuerit, admixtis praeclarum illud opus originem traxerit. Quamvis enim in ipsis nascentium literarum primordiis ea sit scribendi ratio operumque componendorum successio, ut prosa poësin excipiat, ita tamen fert provectae in omni ingenii cultura aetatis natura, ut qui poëtica virtute gloriam affectant, ex historiis iisque soluta oratione scriptis opes suas Musarum instinctu exercendas promant. Longe alium vero ac prosae proprium poëtis suctum familiaremque esse propositi ejusdam argumenti tractandi morem, Jobum igitur, qualem *λογολάφου* facundia sibi enarrandum sumserit, toto coelo ab eo discrepare potuisse, in quo celebrando poëtae studia reposita fuerint, quis est qui neget? Quamquam eo rursus parum arguti judicii ingenia deferri potuisse satis consentaneum est, ut frontibus adversis pugnancia eodem vinculo constringerent et invita Minerva inter se conciliarent.

Jam vero ne nihil esse videatur, quod nobis ut in eo, quem in superioribus exposuimus, versemur sensu, persuaserit, de illis locis, in quibus interpretandis sive ab omnium, sive a recentiorum saltem commentatorum ratione discedi oportere arbitramur, paullo accuratius disserere liceat.

Primum ea, quae sub finem cap. XIX. de Goële, quo jam nomine diversissimis conjecturis atque interpretamentis mirum in modum laccessito istum Jobi vindicem sive redemptorem appellare in consuetudinem abiit, leguntur, accuratius expendamus et, ne sententiarum, qualis nobis potissimum conciliandus esse videtur, nexus desideretur, totius capituli nostram interpretationem subjiciamus. Ita igitur c. XIX. infit Jobus:

2) Quousque tandem animum meum taedio afficietis sermonibusque me conteretis?

3) Jam decies me calumniati estis, necdum pudet vos me obtundere!

4) At, si vel maxime erravissem, ipse lucrem errorem.

5) Verum enim vero jactatis vos quasi me potiores et opprobrio mihi vertitis ignominiosam meam conditionem.

6) Reputate modo, Deum me afflixisse suaeque indagine me cinxisse.

7) Clamo scilicet, injuriam mihi fieri, sed nemo audit; lamenteor, sed nemo causam meam judicat.

8) Tramitem meum ille obsepsit nec pedem proferre possum; semitas meas obstruxit caligine.

9) Gloria mea me exuit et ademit mihi capitis mei coronam.

10) Undique me concussit, ut peream, et spem meam sicut arborem evellit.

11) Ira ejus adversus me excanduit et hostium numero me habuit.

12) Collato pede impetum dant catervae ejus, iter, quo me petant, munierunt, castrametantur circa tentorium meum.

13) Ipsos fratres meos a me alienavit, et qui familiares mihi fuerunt, jam me destituunt.

14) A congressu meo sibi temperant propinqui mei, omnesque, quibuscum consuevi, mei obliviscuntur.

15) Venales contubernii mei ancillaeque meae alieni heri loco me habent, jam extrinsecus invectus iis appareo.

16) Servum meum appello, at non respondet; magna voce ab eo contendam necesse est.

17) Aura mea uxori meae iniqua, fratresque uterinos flebiliter implorare cogor.

18) Vel nequissimi me spernunt, vel praesentem dicteriis figunt.

19) Abominantur me omnes secreti mei participes; quos in deliciis habebam, ii adversa acie me impugnant.

20) Arte adhaeret ossibus meis cutis atque caro, et facere non possum quin gingiva mea nuda appareat.

21) Misereat vos demum, misereat mei, sodales; nam graviter me attrectat manus Dei.

22) Cur me persequimini, quasi divina vobis sit auctoritas, nec satiamini carne mea?

23) Utinam fieri possit ut verba mea literis consignentur, utinam exarentur in libello!

24) Utinam ferreo stilo incidantur saxo, infuso plumbo duratura in omne aevum.

25) Atenim novi vindicem meum esse superstitem atque tertiarium instar in arenam esse descensurum.

26) Vel penitus detrita cute mea, contusis hisce artubus meis atque adeo carne mea evanida intuebor Deum.

27) Illum intuebor oculique mei videbunt, nec sane mihi adversantem, quamvis praecordia mihi fatiscant in sinu meo.

28) Tunc enim dicetis: „cur eum vexavimus et materiem rumoris ab eo captavimus?“

29) Timeate vobis a gladio; scelera enim gladio digna provocant iram divinam, ut vobis persuadeatur, iudicium vobis esse constitutum.

v. 17) רָחֵם יְיָ אֱלֹהֵי מִשְׁכָּנִי. In hisce explicandis mediam inter duas, quas potissimum interpretes sectantur, rationes insistendam esse viam crediderim. Alii enim de foetore putrescentis Jobi corporis, quem ipsa ejus uxor fastidiverit, alii de ejus animo simpliciter, ut רָחֵם hoc loco nihil aliud quam מִשְׁכָּנִי sive ipsam hominis personam significet, sermonem esse opinantur. Alterum tamen, quum Jobus in hisce versiculis de mutata propter calamitatem in se ingruentem vel proximorum amicissimorumque erga se mente potius quam de ipsis infortunii, quo laborabat, molestiis loquatur, a sententiarum nexu abhorrere, alterum poetico orationis ingenio parum accommodatum languere videtur. Quamobrem satius esse arbitramur, haec ex solita veterum poetarum, quicquid naturae legibus sancitae inter mares feminasque intercedit necessitudinis, petita a pecudibus similitudine adumbrandi

consuetudine interpretari. Constat enim castitati sermonis satis sibi consuisse visos esse veteres, si translate, quae ex eo genere aperte indicare parum decorum erat, significaturi ut animalium rationem verbis ab homine sumtis nobilitarent, ita vicissim rebus humanis locutione ab animalibus ducta honestiorem aliquem colorem induerent. Jam vero quum omnis ea vis, quae, ut proli operam dent, brutas pellicit naturas, in odore atque olfactu posita sit, nihil magis tritum est apud antiquos poëtas, quam ut id, quod inter maritum uxoremque conjunctum est, ad narium sensum referrent. Illuc quoque pertinet, quod apud Horatium legitur: „tua ne retardet aura maritos.“

v. 18) אַקאַממא נידער די ייִדישע. Hic recentiores interpretes ab antiquis discedere miramur. Vertunt enim: „si surgere possem, illi mihi conviciarentur. Quae vero in hisce insit oppositio, aegre quis assequatur. Nobis Schultensio potius adsentiendum esse videtur, qui in voce קרם hoc loco praesentiae significationem inesse existimat. Quam quis huic verbo quo facilius vindicet, in mentem modo veniat arabici nominis مَقَامَة, quod „concessum, conventum, conciliabulum“ significare ex ipsis clarissimi Haririi operum inscriptionibus manifestum est. Ceterum futuro Hebraeorum paragogico aequae atque Arabum hic omissae conjunctionis „quamvis“, vim esse tribuendam facile intelligitur, nec immerito Silvestre de Sacy illam futuri arabici formam appellat „aoriste energique.“ Illud igitur vult Jobus, „adeo profligatam penitusque prostratam esse famam suam atque auctoritatem, ut flagitiosissimi quique non solum absenti sibi maledicis rumoribus obtrectent, sed praesenti vel in faciem conviciari nihil pensi neque moderati habeant.

Reliqua secundus hujus opellae fasciculus propediem in vulgus edendus habebit.

C o r r i g e n d a .

p. 10. pro generosissimi lege generosissimi. p. 11. pro evim lege enim.

p. 18. pro diseruciati lege discruciati.

